NAŠE ŘEČ

ROČNÍK XI. ČÍSLO 4.

V. MUSIL:

JUBILEUM „MAJITELE".

Pokud se dá souditi z materiálu sneseného na budoucí Slovník jazyka českého, bylo tomu loni právě sto let, kdy se v spisovném jazyce objevilo po prvé slovo *majitel*. Je málo slov, která měla v životě tak divné osudy jako toto slovo. Narodilo se, zmužnělo, založilo si pevnou existenci, vesele žilo; pojednou, když se mu blížila čtyřicítka, přišli lékaři na to, že je vlastně mrzák, nedochůdče, tvor nepodařený; lidé se mu vyhýbali, ale slovo žilo dál, a co jiná, zdravá slova hynula a umírala, naše slovo se dožilo ve zdraví stoletého jubilea a snad se dočká ještě dalších. Nejen knížky, nýbrž i slova mají své podivné osudy.

Co má jazyková therapie proti slovu *majitel?* První diagnosu*) učinil matiční Brus z r. 1877, který o tom praví pod heslem »majitek«: »*Majitek*, spr. *majetek;* adj. *majetný* (pol. *majętny*), nikoliv *majitný* (v. Jgm. sl.). Ze slova *majetnosť* a *majetný* vychází najevo správnosť slova *majetek*. Z téže příčiny chybné jest slovo *majitel* m. *majetník;* vedle tohoto lze užiti slov: *vlastník, držitel.*« Tento soud o slově *majitel* opakuje se v stručnější nebo zevrubnější formě i v dalších brusech matičních, u Vorovky, u Zenkla, u Mašína, na několika místech v NŘ. (I, 57; II, 50, 151 atd.) až do posledního vydání Pravidel, která formulují svůj soud takto: »*majitel*, nesprávně utvořeno, ale ujalo se; lépe *majetník*.« V čem je tvarová nesprávnost slova *majitel*, vykládá obšírněji Kott (I, 966): »*Majitel*, špatně, jako by špatně bylo: *chovatel;* lépe *jmětel, majetník, vlastník, držitel*. Srov. *stvořitel, učitel, badatel* od *stvořiti, učiti, badati*, ale *majiti* není, nýbrž je *iměti, měti*.« Kott

*) Že slova *majitel, -ka* jsou méně správná než *majetník, -ice*, konstatuje ovšem už česko-německý slovník Franty-Šumavského z r. 1851. R.

opakuje jen, co již před ním proti slovu *majitel* namítal na př. Něm.-čes. slovník věd. názvosloví z r. 1853 *(majetník,* unrichtige Ableitung: *majitel),* Mikšův Strážce z r. 1871 a j. Vytýká se tedy slovu *majitel,* že proti jiným slovům s příponou *-tel* je utvořeno nesprávně.

Proberme nejdříve jeho konkurenty, jsou-li lepší. Jde o slova *držitel, vlastník, majetník.* Slovo *držitel* je z nich nejstarší (v Evang. Olom. 1b ještě ve významu obecném: božieho zákona držitel = kdo drží, zachovává zákon) a je i v jiných jazycích slovanských. Mívá v nich tvar dvojí: v staré slovenštině *dr'žatel'* (k slovesu *dr'žati*) nebo *dr'žitel',* v ruštině *deržatel',* v srbochorv. *držatelj,* nověji *držitelj,* v pol. *dzierżyciel,* v češ. *držitel.* Přípona *-tel,* kterou se tvoří jména značící činitele, původce nějaké činnosti, přistupuje normálně ke kmeni infinitivnímu otevřenému; tedy z inf. *ží-*ti je *žitel* (= kdo žije), z *umě-*ti je *umětel* (na př. v míst. jm. Neumětely), od *zřie-*ti, příč. *zře-*l, je *zřetel,* od *uči-*ti je *učitel,* od *jedna-*ti je *jednatel,* od *opatrova-*ti je *opatrovatel* a p. Protože nč. *držeti* znělo před přehláskou *držati,* jsou z tvarů výše uvedených přesně utvořeny ty, které znějí *držatel* a p.; za to by měla čeština míti po přehlásce, způsobené následující slabikou *-tel,* tvar *držětel,* nč. *držetel* (jako je z *přáti* podst. jm. *přietel, přítel*). Ale živá řeč se neřídí důsledně zásadami, jež si sama vytvořila, nýbrž přeskupujíc rozličným způsobem vzájemné vztahy slov, opouští nebo mění zásadu původní a tvoří další slova podle jiného principu. Podst. jména *učitel, ctitel, hostitel* a p. jsou z kmene infinitivního *uči*(ti), *cti*(ti), *hosti*(ti) a p. Ale *učitel* je, kdo učí, *ctitel,* kdo ctí, *hostitel,* kdo hostí atd., t. j. význam těchto jmen působí, že se tato jména sdružují s přít. časem sloves, jejichž vykonavatele označují. Není tedy divu, že podle toho změněného pojetí vzájemného vztahu mezi slovesem a podstatným jménem nazývá se pak ten, kdo *trpí* — *trpitel* (ač inf. je *trpěti* a podst. jm. by tedy mělo zníti *trpětel* jako *umětel* od *uměti*); kdo *velí* je *velitel* (ač je inf. *veleti*), kdo *pokouší* je *pokušitel* (ač je inf. *pokoušeti*) atd. U jiných sloves, kde toto nové pojetí neruší zásadu původní, toho není; slova jako *jednatel* zůstávají zpravidla beze změny, protože je inf. *jedna-*ti a přít. čas *jedná-*m, *jedná-*š atd. Touto změnou pojetí změnilo se také původnější *držatel* v některých jazycích v *držitel,* protože držitel je ten, kdo *drží.* Proč to vše uvádíme? Abychom ukázali, že pochody psychologické mění způsob, jímž si jazyk navykl v jisté době slova tvořiti a že pak vznikají tvary, které podle zásady (v gramatice: pravidla, normy) původní a třeba i ve většině případů dosud platné jsou odchylné, nenormální, »chybně utvořené«. Takovým slovem je

tedy i slovo *držitel*. Kouti z tohoto nenormálního, ač psychologicky přirozeného původu slova *držitel* dnes námitku proti jeho užívání, bylo by počínání marné, protože se staletým užíváním vžilo a stalo se slovem potřebným. Pravidla čes. pravopisu mohla by však i o tomto slově napsati právem jako o slově *majitel:* nesprávně utvořeno, ale ujalo se. Slovo *držitel* bylo ovšem utvořeno mnohem dříve než slovo *majitel,* ale o tom, ujme-li se to neb ono slovo, nerozhoduje vždycky jeho stáří, nýbrž často i okolnosti jiné, časté užívání, potřeba, které jsou často silnější než ancienita.

Pokud běží o význam slova *držitel* a o jeho poměr k významu slova *majitel,* můžeme slovo *držitel* se stanoviska dnešního vyloučiti beze všeho z řady slov, jimiž brusy radí nahrazovati nesprávně utvořené slovo *majitel. Držitel* jen ten, kdo nějakou hodnotu de facto drží (ať právem či neprávem), *majitel* je ten, či věc atd. po právu jest; k pojmu *držitele* náleží pojem *držení* n. *držby,**) k pojmu *majitele* pojem *majetku* n. *jmění.*

Druhé slovo, jež se nabízí jako náhrada za chybně utvořeného *majitele,* je slovo *vlastník.* I *vlastník* je slovo staré, ale ne v tom významu, o nějž tuto jde, nýbrž ve významech, které přirozeně plynou z jeho t v a r u. *Vlastník,* žen. *vlastnice,* je zpodstat. jméno příd. *vlastní;* jako je *hříšník* člověk hříšný, *bídník* člověk bídný, *bojovník* člověk bojovný, *uprchlík* člověk uprchlý atd., je *vlastník* podle svého utvoření někdo, kdo j e v l a s t n í. S tím ve shodě je především jediný stč. doklad, který má Gebauer z Mamotrektu A 23b, 80, kde se slovem *vlastník* vykládá lat. »frater germanus« (vlastní bratr); pouhou variantou slova *vlastník* je tvar *vlastenec,* který podle zprávy Jakubcovy cituje Kott 7, 1034 z Libunce s významem »vlastní bratr n. sestra«. S jistou obměnou významovou užívá se slova *vlas(t)ník* i na Moravě, kde podle Bart. Dial. II, 460 znamená druhého bratrance, a podle 1. Přísp. Kottova i v řeči zlodějské, kde *vlastník* = otec a *vlastnice* = matka. Podle jednoho dokladu Jungmannova z r. 1620 mohlo slovo *vlastník* znamenati také krajana, vlastence. Tu všude je význam ve shodě s tvarem slova *vlastník,* neboť všude tu znamená někoho, kdo je vlastní.**)

---

*) Pro úplnost třeba ještě dodati, že vedle podst. *držení* (držba je slovo utvořené nově, v. Palacký r. 1861 v Radh. 3, 93) měl jazyk starší ještě výraz *držemnost* (z adj. *držimný* n. *držemný)* a s hláskovou změnou *mn* — *bn držebnost* (u Velesl.), který se udržel jako archismus u některých spisovatelů (na př. u Pal.) a v terminologii právní i do nové doby.

**) Mamotrekt A zná slovo *vlastník* asi z některého překladu 1. Mojž. 27, 35; zde v Olomouckém evangeliaři 117a čteme »přišel vlastník tvój lstivě« (venit germanus tuus fraudulenter). Téhož slova užito v listech pí. Zuz.

Naše dnešní *vlastník* však nemá takového významu, nýbrž znamená člověka, který má něco vlastního, nějaký majetek, jmění atd. V tomto významu, který mu nesluší podle tvaru, objevuje se slovo *vlastník* teprve u Rosy (Jgm.); ze starších slovníků, které jsou po ruce (Vusínův 1700—1706, Rohnův 1740 a d., Thamův 1788, Tomsův 1791, Dobrovského 1802), vyskytuje se jen v Thamově slovníku z r. 1799 pod heslem Eigenthümer *(vlastník, držitel, pán);* v materiálech na Slovník jaz. čes. je nejstarší doklad z Krameriusových Novin z r. 1811, 207a (vlastník blíž stojícího mlejna)*). Pátráme-li po původu, jak slovo *vlastník* tohoto nevlastního významu (= Eigentümer) nabylo, dojdeme pravděpodobného poznání, že byl na ně přenesen význam, který se právem vyvinul na slově *vlastnost*. *Vlastnost* znamená to, co je komu vlastního nebo co je na něm vlastního (zvláštního); odtud se vyvíjí u slova *vlastnost* význam dvojí: a) Eigenschaft, b) Eigentum. Ve významu prvním se vyskytuje slovo *vlastnost* v češtině od dob nejstarších až po naše časy, ve významu druhém je doloženo u Gebaura z r. 1562 v čes. překladě Institucí (užitku branie od vlastnosti odděluje se, a to mnohými způsoby), z Koldína z 1579 (u Jgm.), z Rešelia 1562 atd. Nejstarší doklad nč. slova *vlastnost* ve významu jmění je zase z Krameriusových Novin 1811 (my [právníci] obhájujeme jmění a vlastnost 198 a); slovo *vlastnost* konkuruje v té době se slovem *vlastenství* (ze starších slovníků nč. uvádí je Tham až z r. 1799, jeho Versuch eines jurist. Lexikons z 1808 a Palkovič z 1821; dále: opat Jiří žádal císaře o vlastenství klášterní 1824 Devoty, Řeh. cisterc. 170; vlastenstvím čili majetností 1826 Pout. slov. 1, 141 a j.), které je rovněž známo již ze staršího jazyka (klášter na zbuoží, dvořích, vsech a jeho vlastenství . . . kterými koli nátisky netrápiti Arch. Č. IX, 431 z 1498 a č.). Zdá se, že novodobé poměry právní toho vyžadovaly, aby vedle slov *držebnost, držení* a *držitel* (= Besitz, Besitzer) měla čeština (zvl. právnická) názvy odpovídající něm. »Eigentum, Eigentümer«; k tomu účelu asi ob-

---

Černínové 93 a 121 s významem ne úplně jasným (dědic?). Příbuzného, příbuznou znamená *vlastník, vlastnica* v románě R. Těsnohlídka Poseidon (2. vyd. 79, 309), čerpajícím hojně z lidové mluvy brněnské a okolní. *Vlastenec* s významem ‚krajan' píše často Vavák v svých Pamětech; tak také v Listech fil. 45, 272 z r. 1703. Bratří ve výkl. na 2. Par. 6, 22 píší o králi, který měl *vlasteneckou* péči (t. jako o své vlastní) o poddané bližní své, a zase o málo oddaném služebníku, který slouží *nevlastenečky* (výkl. za Ez. 46). R.

*) Na materiál z let 1770—1810, vypsaný podle starší metody, není podle zprávy kanceláře spolehnutí, protože obsahuje valnou většinou jen slova zvláštní n. zastaralá, v nč. se nevyskytující.

novena starší slova *vlastnost* a *vlastenství* ve významu »vlastní jmění« (v něm je nejstarší obrozenské slovníky, na př. Tham z 1788, Tomsa z 1791, ještě neuvádějí), a význam, který byl v těchto slovech, přenesen na slovo *vlastník; vlastník* tím nabyl významu ‚Eigentümer'. Oba výrazy abstraktní, *vlastnost* i *vlastenství,* velmi brzy z jazyka vymizely (v letech třicátých) a stopa po nich zbyla jen ve významu slova *vlastník,* k němuž pak časem přitvořeno za zaniklá abstrakta starší abstraktum nové, *vlastnictví* (pro něž Jgm. sice doklad má, ale z pol. slovníku Lindova). Že slova *vlastnost, vlastenství, vlastník* atd. byla asi uměle obnovena nebo přejata (také polština má *własność* ve významu ‚vlastní jmění') k účelům výše uvedeným, právním a úředním, lze souditi z toho, že to slova lidová, obecně rozšířená, co vím, v Čechách nejsou (pro Slovensko je svědectví Kálalova slovníku, že *vlastnost* = čes. vlastnost i vlastnictví, majetek.*) Je tedy slovo *vlastník* utvořeno sice správně, ale jeho dnešní význam se neshoduje ani s jeho významem původním, ani s významem jiných podst. jmen týmž způsobem utvořených.**)

Třetí konkurent slova *majitel* a třetí náhrada, jíž brusy za to slovo nabízejí, je slovo *majetník,* utvořené z téhož základu jako slova *majetný (majetnost), majetek, majetství* a p. To jsou vesměs slova doložená teprve v jazyce novočeském; z jazyka staršího, co víme, pro ně dokladu není a také starší slovníky nč.. Tham 1788, ani Tomsa 1791, slov těch nemají. Nejstarší doklad existence má příd. jm. *majetný* z r. 1799 v Dobrovského Bildsamkeit 51 (v Slov. však je »begütert, bemittelt« jen *bohatý, možný, mohovitý*) a s ní zároveň Thamův slovník z roku 1799 (s. v. wohlhabend = *možný, mohutný, mohovitý, zásobný, majetný);* hned po slově *majetný* je z r. 1802 (v Slovníku Dobrovského s. v. Besitz) doklad slova *majetnost.* Slovo *majetník* má Jgm. dosvědčeno od Zlobického, tedy z doby před r. 1810 († Zlobický), slovo *majetek* podle Jgm. i podle sbírek slovníkových je dosvědčeno teprve z r. 1832 v Kollárově Sl. dc., zn. 444. Od té doby se pak citovaná slova, zvláště *majetník* a *majetnost,* vyskytují u spisovatelů nč. často vedle slov *vlastník, vlastnost, vlastenství:* na př. *majetný* 1820 Palkovič s. v., 1830 Čechoslav 1, 39 (Langer), 1834 Světozor 34 atd. dosud; *majetník* 1826 Pout. slov. 4, 10; Čelakovský, O městě b. 1, 167; 1830 ČČM. 82 (Palacký) atd. dosud; *majetnost* 1818 Počátkové 119; 1820 Hyllos II, 35 a;

---

*) R. 1912 jsem slyšel v Plané n. L. z úst starého sedláka o komsi, jenž měl usedlost v nájmu, větu: »Vždyť to ani není jeho vlastnost.« Z.

**) Že takové přenesení významu bylo nasnadě, toho svědectvím je i kladské *vlastenec,* jež (podle Kubínovy Lidomluvy 76) znamená také vlastníka.

1821 Dobroslav $^{2}/_{3}$, 23 (Polák); 1825 Dennice 7; 1830 Čelakovský, Smíš. básně a j.; 1830 ČČM. 88 a j. (Palacký); 1835 Květy 2a (Tyl) atd.

Že slova *majetný* a jeho odvozeniny nejsou v čes. spisovném jazyce a snad ani v řeči lidové v Čechách odedávna, tomu svědčí okolnost, že oba vynikající lexikografové nové doby, Dobrovský i Jungmann, prohlašují je za moravismy a slovakismy; tak Dobrovský vyjadřuje něm. »Besitz« slovy: *držení, vládnutí, jmění,* mor. *majetnost;* rovněž Jungmann připojuje k heslům *majetný, majetnost, majetník* poznámku mor. et slc. (moravské a slovenské) a k heslu *majetek* poznámku slc. Také autoři, u nichž jsou tato slova doložena literárně, jsou namnoze Moravané nebo Slováci (Zlobický, Kollár, Palkovič, Šafařík, Palacký). V české řeči lidové, pokud ji známe, žije dnes slovo *majetný, majetek,* místy snad i *majetník;* slovo *majetnost* se neujalo ani v české řeči lidové ani v jaz. spisovném, a vyskytuje-li se kde (na př. v terminologii právnické), cítí se jako archaismus. Na Moravě je však *majetnost* (a var. *majetství, majet)* výraz lidový, jak svědčí Kottův doklad ze Sušilových písní 449 a Bartošovy doklady v Dial. sl. m. pod hesly *majet* (má veliké majety), *majetnosť, majetství.* Také podle Kálalova Slovenského slovníku má slovenština výrazy *majeť* (nelidový), *majetnosť, majetok* a zajisté i příd. jm. *majetný,* jež K. neuvádí.

Podobná slova jako československé *majetný, majetník, majetnost, majetek* má i polština, a to v tvarech *majętny, majętność, majętnić, majątek* (za *majętnik* je v pol. *właściciel* a *właśnik*). Doklady polské těchto slov jsou o mnoho starší než literární doklady české, sahajíce nazpět až do 16. stol. Polské příd. jméno *majętny* (z něhož je dále odvozeno subst. *majętność* i sloveso *majętnić)* je utvořeno týmž způsobem jako příd. jména *sławętny, mierziętny (-ość), mrogętny* (= hněvivý), *umiejętny,* tedy příponou, jejíž základ je v příponě participia přít. čin. *-ąt-* v *mierziący, mający, umiejący* (Łoś, Gram. pol. II, Słowotwórstwo s. 29).*) V češtině odpovídají polským příd. jménům na *-ętny (sławętny)* analogicky utvořená příd. jména s příponou *-utný,* jako *mohutný, slovutný, urputný* (z kmene *r'p-,* který je v *reptati).* I ta mají východiště v participiální příponě *-ąt-,* která je východištěm tvoření adjektiv jako *mohutý* (= mohoucí), *tekutý,* od nichž příp. *-utý* přenesena i k *visutý* (= visící), *mrzutý,* a dalších útvarů rozšířených příponou *-ný,* jako *mohutný, slovutný, urputný,* — anebo

*) Łoś uvádí omylem tato příd. jména v jedné skupině (přípona *-ętno-*) s adj. jako *obojętny, pojętny, ujętny,* kde ę nenáleží k příponě, nýbrž ke kmeni slovesnému.

v participiální příponě *-ęt-*, která je východištěm tvoření adjektiv jako *stojatý* (ze *stoj-ęt-), ležatý, visatý*. V češtině bývají přípony *-ąt-, -ęt- (mohutý, ležatý)*, rozšířeny někde ještě další příponou *-jo-* (v. Zubatý v Sbor. fil. I, s. 129 n.), před níž se koncové *-t* obou přípon mění v *c*, a přistupuje-li pak ještě další přípona *-ný*, vznikají pak příd. jména, která mají buď tvar *mohúcný* (na př. *nemohoucný), vrúcný (vroucný)*, po přehlásce *-ícný, jako* v *zlolajícný, nepřejícný*, anebo tvar *bojácný* (ze základu *boj-ęt-jo-)*. Podle těchto výkladů bychom očekávali, že kdyby bylo slovo *majetný* vzniklo na půdě české (t j. československé), znělo by normálně buď *majitný* (ze staršího *majutný, mająt-'no-)* anebo *majícný* (ze staršího *majúcný, mająt-j-'no-)*. Je zajímavé, že Jungmann skutečně uvádí slova *majicný* (člověk majicný) a *majicnost* = majetnost (se zkráceným *i* jako v ob. *kajicný, nepřejicný* a *nepřejičný* atd.) jako slova usuální; dnes usuální aspoň v střední češtině ani v spis. řeči nejsou a pramen místní Jungmann neuvádí.*) Ale z toho ze všeho je vidět, že se slova *majetný* atd. nevyvinula ani na půdě české, protože by předpokládaný tvar český musil zníti jinak.

Ještě větší potíž než s příd. jménem *majetný* a jeho odvozeninami je s podst. jménem *majetek*. V polštině mu odpovídá tvar *majątek*, který, jak se zdá, je už v polštině utvořen způsobem odchylným, nenormálním. Příd. jména jako *majętny, umiejętny* a p. jsou významu činného (mající, umějící), a proto jejich odvození z téhož základu, z něhož je i participium prés. činné, je pochopitelné a správné. Ale *majątek* znamená to, co mám, co je ode mne drženo, a má tedy význam pasivní. Podstatná jména toho tvaru a významu, jako je *majątek* (č. *majetek)*, tvoří se zpravidla od příčestí trpného, jako na př. č. i pol. *zbytek, dobytek, statek, svitek* (pol. *zwitek), počátek* (pol. *początek)*, pol. *ostanek* (vedle *ostatek)*, čes. *škubánek*, stč. *mazánek* (= pomazaný, Kristus) a j. Tímto normálním způsobem pol. *majątek* utvořeno není, protože trp. příčestí slovesa *mieć* není *majęty*, nýbrž *miany* (čes. *jměn, jmín)*. Je tedy pravděpodobně utvořeno mechanicky podle jiných podst. jmen, v nichž zakončení (ne přípona) *-ątek* je po právu. Jsou to podstatná jména, která se zakládají na příč. trpném sloves vzoru *jęti* (čes. *jieti, jíti — jmouti)*, na př. *początek, zaczątek, wszczątek* (k příč. *poczę-ty, zaczę-ty* atd.), *ują̨tek* (k *uję-ty* = ujatý, ubraný), *wyjątek* (k *wyję-ty* =

*) Existence tvarů *majitný* a p. je dosvědčena jen z brusů (na př. matičního z 1877), které je zavrhují jako tvary utvořené nesprávně, dovolávajíce se proti nim pol. *majętny* atd. Odjinud dokladů tvarů *majitný* a p. neznám.

vyňatý), *wziątek* (k *wzę-ty* = *vzatý)* a p. Vliv těchto podst. jmen na utvoření subst. *majątek,* kde vzat za základ kmen *maj-* z prés. tvarů *mają, mający* anebo ještě spíše z odvozenin *majętny, majętnošć* a p., lze tím spíše pochopiti, že slovesa *mieć* (= míti) a *jąć* (= jmouti, bráti) jsou si významově velmi blízká. Kdyby čeština měla od slovesa *míti* (stč. *jmieti)* podst. jméno utvořené normálně příponou *-ek,* jako substantiva výše uvedená *(mazánek* a p.), znělo by asi *jměnek* (jako je příponou *-í* utvořeno z téhož participia subst. *jmění* anebo příponou *-ka* od slovesa *mnieti* subst. *domněnka).* Ale slova takového není a nebylo v češtině. Kdybychom se o výklad čes. *majetek* chtěli utéci k téže mechanické nápodobě jako v polštině, musili bychom hledati vzory tvoření v podst. jménech jako *počátek, výňatek* (m. *vy-jatek), sňatek, vzatek* a p., ale ani těmto odvozeninám tvar *majetek* neodpovídá.

To všecko, co bylo řečeno o tvaru sloves *majetný, majetník* a p. na jedné straně a o tvaru slova *majetek* na druhé, vede k domnění, že tato slova nevznikla na půdě české, nýbrž že to jsou slova p ř e j a t á z polštiny, která prostřednictvím moravsko-slovenským vnikla i na území české. Tomu nasvědčuje i to, co bylo pověděno výše a provisorně o moravsko-slovenském původu slov *majetný, majetnost, majetek,* i faktum, že nejstarší literární doklad slova *majetnost,* který je v nově doplňovaných sbírkách na Slovník jaz. čes., je ze spisu slov. spisovatele J. Zmeškala Kniha Jobova, vydaného r. 1770 (seps. 1764) v Prešpurce (tym více ještě usilují se [staří lidé], aby v něm [v světě] vážnosti, majetnosti a pohodlí užiti mohli 178). Je tedy velmi pravděpodobné, že pol. *majętny, majętnošć* byly přejaty na území slovenském v tvaru *majetny,**) *majetnosť,* že k nim z adj. *majetný* přiděláno jednak podst. jméno *majetník,* jednak podst. jm. *majeť, majet* (opačným postupem než ze subst. *masť, vlasť* příd. jména *mastný, vlastný* atd.) a že pol. *majątek,* byvši uvedeno v hláskový soulad s těmito slovy příbuznými, změnilo se na slovenské půdě v *majetok,* č. *majetek.* Přejetí se stalo způsobem zcela mechanickým a patrně lidovým, neboť všechna tato slova, kdyby byla vznikla na půdě české anebo kdyby byla bývala vnikla do češtiny cestou literární s příslušnými obměnami hláskovými, byla by zněla na půdě české zcela jinak. Jsou to tedy slova i původem i tvarem v podstatě nečeská, anebo vyjádříme-li se brusičskou terminologií, nesprávně utvořená.

Pokud jde o význam slova *majetný,* sluší mu podle tvaru vý-

---

*) Také záp. ruština přejala pol. *majętnošć* buď v tvaru *majéntnosť* nebo v tvaru (bez nosovosti) *majétnosť.*

znam intensivní, ne ‚mající', nýbrž ‚mnoho mající'. Tento význam přešel pravděpodobně se slovem už z polštiny, kde *majętny* znamená totéž, a ujal se, maje oporu v jiných příd. jménech na *-tný*, jako *mohutný, slovutný, vydatný* atd. V tom významu ho užíváme dosud. Odtud *majetnost* znamená především u nás ‚zámožnost, mohovitost' (majetnost f. Wohlhabenheit, Wolhstand, mohovitost 1808 Tham, Versuch. 12; majetnost lidstva přivábila tisíce cizozemců 1820 Hyllos II, 35a a j.); ale již hned od počátku užívá se slova *majetnost* jako v polštině i ve významu oslabeném, a to jednak abstraktním, ‚držení čeho v majetku' (malého statku majetnost 1818 Počátkové 119; v pokojné majetnosti svého jmění 1821 Dobroslav 2/3 23 a j.), ‚majetek vůbec' (jazyk opilce vlastenstvím čili majetností bláznovství jest 1826 Poutník slov. 1, 141 D. M. Král), jednak konkretním, ‚statek, usedlost' (stav politický [v Polsku] docela se proměnil, majetnosti hynou 1830 ČČM. 1, 88 Pal.). V těchto výrazech oslabených slovo *majetnost* v spis. češtině (neodborné) zaniká a nahrazuje se dílem slovem *majetek* (majetek bláznovství), dílem starým výrazem *statek* (statky hynou), dílem slovy později utvořenými *majetnictví, majitelství* (statku). Jen na Moravě a na Slovensku žije slovo *majetnost* (i *majetství, majeť*) dosud v těchto významech oslabených, zvl. konkretních (ten má pěknú majetnosť = živnost; všecko majetství své pán odporučil Michalovi = majetek; má veliké majety val. = jmění Bartoš, Dial. sl. m. 10). Pro slovo *majetnost* v době přítomné dokladu spisovného, ani lidového nemám; kdyby se našel, znamenal by patrně abstraktum k adj. *majetný*, t. j. zámožnost. Jen v oslabeném významu je doloženo slovo *majetník* = ‚vlastník' (hůře soptili . . . nežli tehdáž zvířata proti svým majetníkům 1829 Čel., O městě b. 1, 167); ve významu, který by mu slušel podle významu příd. jména *majetný* a který bychom nejspíše mohli předpokládati pro jazyk lidový, t. j. = ‚boháč, zámožný člověk', dokladů zatím není. Vůbec pak slovo *majetník* ve významu ‚vlastník' nemá v starším jazyce nč. dokladů tak hojných jako slova *majetný, majetnost, majetek,* a zdá se, že mu k oblibě a rozšíření dopomohla teprve brusičská teorie, která jím vytlačovala slovo *majitel.* Největšího rozšíření ze všech těchto slov dosáhla slova *majetný* (v jaz. knižním i lidovém) a *majetek.*

V tomto zmatku slov, která se vedle starších termínů *držitel, držení a držebnost* vyrojila v první třetině devatenáctého století v jazyce knižním (z něhož pronikala porůznu i do řeči lidové v Čechách), jako *vlastník, vlastnost, vlastenství, majetník, majetnost, majetek* atd., zrodilo se i slovo *majitel.* Objevuje se po prvé v Tomsově Poutníku slov. 1, 5 (do domu znamenitého statku ma-

jitele) a skoro zároveň pak i u spisovatelů jiných, na př.: předešlý majitel 1827 Tomsa, Klaurenovy Pov. 2, 160 a j.; majitelkyně t. 2, 6; majitelové jeho (Valdeku) 1828 Klicpera, Alm. 28; bez majitele 1830 Klicpera Alm. 142; majitele rukopisu Palacký, 1834 ČČM. 465; majitelka Tyl, 1835 Květy 126 a atd., a od té doby hojně až po naše časy. Z jazyka knižního a zvláště asi z řeči úřední, kde se pevně zakotvilo, sestupuje i do řeči lidové, často ve formě ještě dále obměňované, jak svědčí kladské *majetitel,* zapsané v Kubínově Lidomluvě 196.

Slovo *majitel* podle teorie mluvnické, která byla vyložena s počátku při slově *držitel,* správně arci utvořeno není. Podle svého významu (ten, kdo něco má) mělo by býti utvořeno z téhož základu jako příčestí *měl* n. podst. *jmění* (z t. zv. kmene infinitivního) a mělo by zníti tedy *mětel* nebo *jmětel,* jak pozdější teorie mluvnická správně vyložila. Nevíme, kdo slovo *majitel* v letech dvacátých vytvořil, zdali to byl snad sám Tomsa, u něhož se nejdříve a nejčastěji vyskytuje, či někdo jiný. Ale najisto to nebyl člověk, který by byl pravidla o tvoření jmen na *-tel* znal a slovo takové byl správně dovedl utvořiti, zvláště když vzorů k spr. tvoření substantiv na *-tel* od sloves na *-eti, -ěti* je vůbec málo (jsou většinou tvořena odchylně, jako *držitel, velitel* a p.) a když původní tvar infinitivního kmene slovesa *míti,* t. j. *jmě-,* změnami hláskovými byl zastřen. Nelze tedy původ slova *majitel* posuzovati se stanoviska teorie mluvnické, nýbrž spíše podle psychologických disposic k jeho utvoření. A ty byly příznivé. Především podnět k utvoření slova na *-tel* vycházel pravděpodobně od slova *držitel,* významem blízkého. Byla-li s představou slova *držitel* sdružena představa člověka něco držícího, mohla snadno představa člověka něco majícího vésti k analogicky utvořenému slovu *majitel.* Mimo to i sdružování rozličných abstrakt se jmény na *-tel,* jako *držení — držitel, čin — činitel, křest — křtitel* a p., přispělo asi k tomu, že k podst. jménu *majetek,* které vypadalo, jako by bylo utvořeno z kmene *maj-,* přiděláno subst. *majitel.* Je to tím snáze pochopitelné, že slovo *majetek* (a p.) nebylo slovo původu domácího, nýbrž cizího, že bylo přejato pouhou sluchovou mechanikou a že nezapadalo do tvarového systému podobných slov českých, jako *dobytek, užitek* a p. Způsobem, jakým bylo utvořeno slovo *majitel,* tvořila se slova v počátcích novočeského jazyka skoro napořád, víc instinktem a přibližně než podle vědomých a známých pravidel, podle nichž tvoří anebo tvořiti má doba naše. Co slov natvořených Jungmannem, Markem a j. bylo by třeba z jazyka vymýtiti, kdybychom na ně aplikovali zásady dnešní, založené na znalosti řeči mnohem pokročilejší! Že nebylo tak snadno utvořiti

k slovům *majetný, majetnost, majetek* atd. slovo správnější než *majitel*, toho svědectvím je ještě poslednj vydání matičního Brusu z r. 1894, tedy dílo autorů v české jazykovědě obeznámených, kde se praví, že slovo *majitel* by mělo zníti správně *majetel*, což je ovšem forma zase o nějaké procento horší než *majitel*.

Srovnáme-li tedy na konec slova, která se od brusů nabízejí za slovo *majitel* jako slova formálně správnější, totiž slova *vlastník* a *majetník* (slovo *držitel* jsme vyloučili hned s počátku), vidíme, že si po té stránce tato slova nezadají; ani slovo *vlastník*, ani *majetník*, ani *majitel* neodpovídají zásadám, které dnešní teorie mluvnická vyvodila z rozličných způsobů tvoření slov a podle nichž dnes slova nová — když je jich třeba — tvoříme. Ani věkem si mnoho nezadají, neboť se vynořují v nč. spisovné řeči skoro v touž dobu. Přednost, kterou slovo *majitel* proti svým dvěma favorisovaným soupeřům má a která konec konců v jazyce nejvíce rozhoduje, je v tom, že se slovo *majitel* velmi rychle ujalo a přese všechny námitky stalo se slovem usuálním, běžným, kdežto oba jeho soupeři cítí se více jako slova knižní, poněkud strojená, do nichž se nutíme, abychom se vyhnuli zavrhovanému *majiteli*. Příčinou úspěchu je jistě nejen formální harmonie se slovem *držitel*, jehož je slovo *majitel* zvl. v právnické terminologii v jistých případech opositem, ale i jeho spojitost se slovy *mám — mají, mající, majetek*, k nimž se svým neutrálním významem lépe hodí než slovo *vlastník* i než slovo *majetník*, které je dost těžko odloučiti od pregnantního významu příd. jména *majetný* (= zámožný). Snad tu působil i do jisté míry moment citový, ne-li v tvarech mužských, tedy aspoň v ženských, *vlastnice, majetnice, majitelka*. Přípona *-ice* působí u jmen ženských, pokud to nejsou slova odedávna ustálená, dojmem poněkud příhanným, který má svůj původ v přezdívkách jako *babice, Pepice, Kovandice;* mnohem galantnější, něžnější, abychom tak řekli, je přípona *-ka*, která děkuje za tento svůj psychologický účin patrně příbuznosti s *-ka* zdrobňovacím. Tím je možno vysvětliti, že se raději říká *majitelka* než *vlastnice* nebo *majetnice;* s *majitelkou* sveze se pak i *majitel*.

Z našeho výkladu snad tedy vyplyne poznání, že jsme slovu *majitel* nejen proti jeho konkurentům, nýbrž i vedle slova *majetek* křivdili a že bychom mu aspoň k jeho stoletému jubileu měli odpustit. Kdybychom mu neodpustili, bude to také jedno. Slovo, které prokázalo takovou houževnatost a životní sílu, že odolalo nepřetržitým útokům aspoň tří generací brusičských, přečkalo

by ve zdraví i pokolení další. Proto je lépe uvědomiti si včas, že tam, kde rozhodl definitivně jazyk, jsou marné námitky teorie.

*

K tomuto článku, s jehož obsahem se srovnáváme, budiž nám dovolena malá poznámka. Od zvěčnělého Aug. Sedláčka máme k r. 1498 tento výpisek: »Kdykoliv by chtěl farář svůj hořejší rybník spustiti, má *majitel* dolejšího svůj rybník splavní trubkou opustiti, aby mohl farář u svého rybníka podtrubie volně udělati, sloviti a přeliti«. Pramen udán zkratkou Arch. Soběslav. Zdá se, že slovo, o něž jde, ve spěchu nebylo správně přepsáno, a byli bychom vděčni za zprávu, jak je napsáno v rukopise. R.

DROBNOSTI.

ČESKÉ VEŘEJNOSTI.

Národní listy ze dne 17. března t. r. přinesly referát o přednášce prof. dr. Mareše, jejímž úkolem bylo vštípiti posluchačům domněnku, jako by otázka rukopisných podvrhů, zvaných rukopis Královédvorský a Zelenohorský, nebyla dosud definitivně rozřešena a jako by se v posledních letech vědecký soud o nich začal kloniti zase v jejich prospěch. Prof. Mareš prý na důkaz toho, »že zcela jiné stanovisko k Rukopisům je zaujímáno dnes, ocitoval některé stati z Naší řeči, z nichž ovšem — jak pravil — vane již jiný duch, neboť je zřejmo, že se již jinak cení jejich význam«. Z referátu neplyne, které stati prof. dr. Mareš z Naší řeči citoval, ale ze souvislosti, v jaké poznámka o Naší řeči byla učiněna, mohla by v čtenářích Nár. l. vzniknouti domněnka, že Naše řeč soudí o p ů v o d u Rukopisů vlídněji než učenci, kteří dokázali jejich nepravost. To by byl omyl. Naše řeč se šíře zmínila o Rukopisech ve čtyřech článcích: v I. roč. (str. 27) v článku podepsaném šifrou Bílého »Sté výročí objevení rukopisu Královédvorského«, v II. roč. (str. 1 n.) v článku Frintově »Rukopisné podvrhy a naše spisovná řeč«, (str. 56) v redakčním článku »Rukopisné jubileum, České veřejnosti na uváženou« a ve IV. roč. (str. 209 n.) ve zprávě o výkladu prof. Oldř. Seykory ve schůzi »Společnosti přátel staroslovanských památek«. Článek v II. roč. str. 56 se týkal toliko chatrné češtiny v letáku inž. J. Bareše, vydaném pod tímto titulem, v prvých dvou článcích (jubilejních) byl oceněn v ý z n a m Rukopisů jako památky novočeské po stránce buditelské a národní a po stránce lexikální (která slova přešla z Rukopisů

do spis. řeči novočeské). Po těchto stránkách byl význam Rukopisů oceněn ovšem už před Naší řečí všemi současnými literárními historiky českými a bylo by nevěcné tento význam popírati. Ale pokud jde o p r a v o s t Rukopisů, bylo v obou jmenovaných článcích i ve zprávě v roč. IV. prohlášeno nepokrytě, že i autoři i redakce Naší řeči pokládají Rukopisy za památky podvržené, za falsa 19. století.

Otázku pravosti Rukopisů považuje redakce Naší řeči za otázku definitivně rozřešenou a každý pokus obnoviti spor o Rukopisy za čin vědecky neodůvodněný a národu škodlivý. Toho mínění byla redakce Naší řeči na počátku a toho mínění je stejně dnes, neboť není sebe menšího důvodu, aby své mínění o dokázané podvrženosti Rukopisů po kterékoli stránce změnila.*)

Václav Ertl, Emil Smetánka, Jaroslav Vlček, Josef Zubatý.

PŘECHODNÍKY.

Bude brzy jubileum (r. 1931) knížky Šimona Hájka De proprietate participiorum, jinak Tabula barbarolectica nazvané. Vyšla r. 1531 jako první plod české vědy gramatické a poučovala o přechodnících, poněvadž to byla látka naléhavá. Přechodník z úst lidu mizel, v té době se přibližně také v něm provedlo zmatení gramatických rodů: místo náležitého *nesa, nesouc, nesa (píše, píšíc, píše)* nastalo splynutí středního rodu s ženským a začalo se říkat *nesa, nesouc, nesouc (píše, píšíc, píšíc)*, což trvá do dneška. Ale do dneška také trvají přechodníkové barbarismy, jakž chyby proti správnému užívání přechodníku nazval Blahoslav. Lid přechodníku vůbec neužívá kromě absolutního, ustrnulého tvaru v dialektech bez známé shody podmětné osoby, jmenovitě v hanáčtině *(přenda* [= přijda] dom seděl u nich host, *oviza* [= uviděv] rodnou dědinu, bylo mu u srdce volno atd.) a valaštině *(-aci, -uci, -ci)*, spisovatelé se mu už také vyhýbají kromě těch, kteří jsou o něm naprosto bezpečně poučeni, v novinách se vyskytuje velmi zřídka a zpravidla už jen chybně, zrovna jako pro humor. Z poslední doby máme parádní ukázku přechodníku z »Rána« 28. února: »Ředitel ústřední účtárny hlav. města Prahy S. M. (tak stálo v titule) *odcházejíc* po dovršení 35 let ve službách obce pražské do výslužby, rozloučil se s úřednictvem . . .« Čtyři sta let po matení rodu středního s ženským nastupuje shoda všech tří rodů v jednotném tvaru —

*) Podle zprávy denních listů vyjde přednáška prof. Mareše tiskem; bude-li třeba, vrátíme se k ní.

ženském: on odcházejíc, ona odcházejíc, ono odcházejíc. Jako po každé válce, tak i nyní se prý stalo všecko femininum žhavou osou života. Jak by si nepřichvátla k té ose novinářská mluvnice! Mimo to se všecko dnes karikuje. V té příčině rozmarný představitel groteskního a karikujícího humoru p. V. B. našel v přechodníku aktualitu pro persifláž, která stojí za zmínku. V »Humoristických listech« mívá jakousi listárnu, v níž odpovídá na skutečné i fingované dotazy. Onehdy tam podal tento trefný nesmysl. »Dotaz: Co jest mi činiti spadnuv do zamrzlé vody a neuměje plovati? Odpověď: Jest vám bude čekati, až byvše ledy odplavané a uče se při tom pilně plavati.« Tento nesmysl však obsahuje smysl. V říši přechodníku, z něhož se novinářskou neobratností stává, jak vidět, cirkusový šašek, jistě.

K. Juda.

POSUDKY A ZPRÁVY.

H. G. W e l l s, *Bohorovní lidé.* První svazek *Standard-library*, anglo-americké knihovny, věnované presidentu Československé republiky, Dru T. G. M a s a r y k o v i. Rediguje Dr. O. V o č a d l o. 1926. Aventinum. Praha.

Péče, kterou nakladatelství i redakce věnovaly vnější úpravě tiskové i vnitřnímu obsahu prvního svazku této, jak se podobá, velice slibné knihovny, jeví se značnou měrou také na samém jazyce překladu J. H r ů š i a L. V o č a d l o v é. Přiložíme-li však na knihu přísnější měřítko, jakého si vším právem zasluhuje, ukáží se přece leckteré nedostatky, o kterých je možno a záhodno psáti v časopise usilujícím o tříbení spisovného jazyka. Všimněme si nejprve některých drobností, které jsou zajímavé po stránce jazykové, třebas není možno je pokládati za jazykové chyby.

Tedy hned s názvem knihovny: S t a n d a r d - l i b r a r y nejsme spokojeni. Nač anglický název u české knihovny? Nač anglický štít na české firmě? Jedním z hlavních účelů *Standard-library* jest učiti se od Angličanů. Nuže, nadepsali by si Angličané knihovnu cizích překladů jinak než anglicky? Zajisté, že nikoliv. Snad bychom ještě snesli název: *Standardní knihovna,* ač i tu by nám vadila přílišná módnost slova *standardní,* která málo sluší podniku tak vážnému. Ale celý hlavní titul po anglicku se nám líbí ještě méně; zavání jistým maloměstským snobismem, jaký se projevuje na př. osvojováním cizích zkratek jmen osobních Harry, Fred, Annie a p., cizích názvů hotelů a zábavních místností à la

Moulin rouge, Esplanade a p., cizích firem jako Tailor for Gentlemen atd.

Nadpis překladu: *Bohorovní lidé* dobře obstojí, ač je poněkud volný. Anglický originál má: *Men like gods.* Nebylo by se lépe hodilo přidržeti se více originálu a přeložiti *Lidé jako bohové?* Srovnávací význam příslovce *jako* by snad byl dosti zřetelný, neboť pro význam čistě přísudkový bychom užili příslovce *jakožto.* Slovo *bohorovní* je dobré, ale svádí k domněnce, jako by šlo o lidi domýšlivé, ač jde o lidi dokonalejší a bohům podobnější, než jsme my. Nadpis: *Lidé jako bohové* by také vhodně připomínal biblické: budete jako bohové.

Šlo také o to, pokřtít tyto dokonalé občany Utopie, planety kroužící v neznámých a vzdálených končinách kosmu, do nichž odvážný experiment těchto občanů náhle přesadil několik udivených Pozemšťanů. Naši překladatelé je bez okolků, patrně do písmene podle anglického *Utopians,* nazvali *Utopiany,* jejich ženy Utopiankami a přídavné jméno k nim utvořili utopianský. Nelze mnoho namítat proti těmto slovům, ale vadí nám, že způsobem svého tvoření jsou v češtině osamocena. S českou příponou *-jan* bychom očekávali *Utopan* (jako *Polaban, Slovan, zeman),* s latinskou příponou *-anus* zase *Utopián* (jako *Indián).* Nejčastěji však bývají obyvatelská jména zemí zakončených na *-ie* původní, zakončená v řečtině a v latině na *os (us)* nebo *a* a v češtině s nominativem zakončeným na souhlásku: *Ital, Ethiop, Ind, Skyth* (vedle *Skytha), Lyd, Fryg, Belg.* A teprve ke jménům obyvatelů tvoří se jméno země na *ie* (lat. a řec. *ia): Italie, Ethiopie, Indie, Skythie, Lydie, Frygie, Belgie.* Zpětným tvořením bychom od *Utopie* dostali *Utop,* ženské jméno *Utopka,* příd. jm. *utopský* a řeč těchto obyvatelů by byla *utopština.* Tvoření *Utop* atd. podporuje také latinský tvar *Utopus,* jehož užil v témž významu *T. More* v svém slavném spise *Utopia* z poč. XVI. stol. Jiné země, jako *Anglie,* mají své obyvatele pojmenovány podle adjektiv: *anglický — Angličan.* Kdybychom však chtěli vzíti za základ pro jméno obyvatelské adjektivum od *Utopie,* sáhli bychom spíše k příd. jm. na *-ský,* protože příd. jm. *utopický* má svůj zvláštní význam: nemožný, neuskutečnitelný. Tak bychom dostali jméno *Utopšťan, Utopšťanka.* Adjektivum by ovšem zůstalo *utopský* a řeč by slula *utopština.* Nehodili by se tito *Utopšťané* a tyto *Utopšťanky* k svým ideálům na nebi, *Nebešťanům* a *nebešťankám,* a ještě lépe k svým ubohým ctitelům na naší planetě, k *Pozemšťanům* a *Pozemšťankám,* s nimiž se ostatně v našem románě tak zázračným způsobem setkali? Nechceme vnucovati tato slova, ale šlo nám o to, abychom ukázali, že i při tvoření takovýchto umělých jmen

je možno a záhodno šetřiti systému vlastního jazyka a že není zcela nezávadné, jestliže je mechanicky přejímáme z jazyka cizího.

Jména cizí se v překladě většinou skloňují. Výjimku činí vlastní jméno *Barnaby*, ač by se i to snadno mohlo skloňovat: shoduji se s panem *Barnaby* (165), spr. s p. *Barnabym*. Také pan *Barnstaple*, který se téměř vždy skloňuje, zůstal jednou nesklonĕn: *pana Barnstaple* si nikdo nevšímal m. pana *Barnstapla* (119). Při tvoření přivlastňovacího příd. jména od ženského jména *Grenlake* (pracovna Ardenova a *Greenlakina*, str. 266), bylo možno se vyhnouti snadnou palatisací souhlásky *k* nezvyklému spojení *k* s měkkým *i* (*Greenlačina*).

Překlad se čte většinou plynně a není v něm mnoho míst, kde bychom cítili, že je to překlad a ne originál. Z drsných míst, která se tu přece vyskytují, uvedu některá. Na str. 76 čteme: nebyl zaujat ničím pozoruhodnějším než nějakým podivuhodným rozhovorem o vládě a dějinách. Ten rozhovor tedy nebyl zvlášť pozoruhodný, ale byl podivuhodný. Nemá tu být *podivný* a místo *nějaký*, které ještě více znehodnocuje onen rozhovor, *jakýsi?* Na str. 48 praví pan Mush: »Zvláštní, že tu (v Utopii) není vlaštovek« ... Pan Barnstaple odpovídá: »Snad, že není komárů ani much« ... Patrně má být, že *tu* není komárů ani much. Na str. 101 věta: *zřítil se s výše asi trojnásobné výšky* člověka je velmi neobratná. Mělo by být: *s výše tří lidských délek* nebo *s výše třikrát větší než člověk*. V souvětí: Břeh se po proudu rozšiřoval a šel po něm až k samému kraji bystřiny (str. 206) si nesnadno domýšlíme podmět *pan Barnstaple* v druhé větě. Na str. 79 je přerušena věta z řeči pana Amertona, ale pokračování později navázané ukazuje, že je tu výšinem z vazby nominativ místo akusativu: »... ona střežená a chráněná cudnost obou — ...« »— následoval ještě jeden a ještě vzácnější dar ...« Má být *onu střeženou cudnost následoval*. Neobratně je pověděno *(cívka) byla zřetelně viditelná* místo *bylo ji zřetelně viděti*. Vyšinutí z vazby je na str. 148: jest přechodním tvorem hluboko utkvělý m. utkvělým.

Jiná vada jest nevhodné, třebas ještě ne nesprávné užití některých slov: aby (vozík) zprostředkoval dovolenou (18) místo umožnil, uskutečnil; horský klín terasovitě upravený ze zdiva tak směle komponovaného (42) m. složeného nebo sestaveného; strojené a nezvyklé je: vzplynuly výsledky (217) m. vzešly; prozradili svá jména (47) m. pověděli; nezatančila si na obdiv m. na odiv (46); chování musí býti prostoupeno pokorou (55) m. proniknuto; nemůžeme tu přece *kecati* věčně (174) m. *žvaniti*. Častěji je užito slovesa *odstraniti* (spor) m. vhodnějšího *ukliditi* (92, 93); nemoci

odstraněny byly m. potlačeny (85). Zpřístupněno (str. 232) je nepěkné slovo; lépe by bylo: přístup k tomu usnadněn. Také místo mimořádně šťasten (40), mimořádně snadný (90), mimořádné možnosti (65) bychom raději čtli velmi šťasten, velmi snadný, neobyčejné možnosti. Ve větě: neustále přidávali ke své kolektivní moci (149) je podivně užito slova přidávati bez předmětu. Lépe by bylo: rozmnožovali svou kolektivní moc. Je tu také adj. zlatistý (zlatistou travou 213) m. zlatou, zlatem zářící.

Vážnější nedostatek je v tom, že jsou v překladu také mnohá slova a rčení buď vůbec nesprávná, nebo že jich je nesprávně užito, patřičný, nepatřičný m. náležitý, nenáležitý, nevhodný, nepřístojný (63, 188, 240, 248); jak to přijde m. čím to je (44, 57, 239); část obchodu spočívá ve vedení knih (238), útěcha spočívá v utěšování (244), štěstí spočívá v tajemstvích (350) m. záleží; až na bývá často ve významu vylučovacím m. kromě (33, 45, 93, 96, 101, 133, 137, 138); byli rozhodně více zmateni m. najisto (38); prvotřídní tenis (19) m. výborný, znamenitý; pouze m. jen (24 a j.); sdílejí jeho obdiv (24) m. shodují se s ním v obdivu nebo mají s ním stejný obdiv; pás sestával ze záplavy květů (24) m. byl poset; přehnané vypichování m. přílišné (15); vznešeně vyhlížejícímu světu (37) m. vypadajícímu; oblečená spoře (31), spoře oděni (38) m. lehce, málo, skrovně; m. těsně u samých schodů (207) u samých schodů (bez těsně!); ve srovnání s pozemským měřítkem bezpečnosti (41) m. soudíc podle pozemské bezpečnosti; několik minut po té (45) m. za několik minut; vyvolal vzpomínky (69) m. probudil; docílili výsledků (73) m. dosáhli; matně tušeno (74) m. nejasně; přemíru životní síly (98) m. nadbytek; hlavním bodům (v diskusi) se vyhnul m. námitkám; přirozeně budou nás všecky strkat do jednoho pytle m. jistě (136);v mnohém ohledu s ním nesouhlasím (173) m. v mnohé příčině; v tom ohledu (194) m. po té stránce, v té příčině; pudy, kterým je nutno uvolniti (227) m. povoliti; myšlenka byla vystavena nebezpečím (236) m. vydána; kdejaký myslitelný zisk (236) m. kdejaký možný; bylo mu, jako by se všecko jen odehrávalo v jeho mysli (76) m. hrálo (t. j. zdálo se mu, že je vše hrou, divadlem); vyslovená blondýna (117) m. vyložená, nepochybná. Zbytečné a nečeské je slovo *náročnost* (vlastenecké náročnosti 170) m. neskromnost nebo rozpínavost.

Užije-li překladatel slov vůbec neznámých, má tato slova v poznámce vysvětliti: tak naprosto nerozumíme slovům *čita* (kousek cesty dále se potkali se stříbrnou čitou, najeli na ni a zlomili jí hřbet, 100) a *drahno* (na Franklina, který chytal upoutaný blesk ze svého drahna 217). Ani slovníky nám nepodávají poučení o těchto slovech.

Nesprávně tvořená slova jsou: bolševismus (56) m. bolševictví a mravná dogmata (233) m. mravní dogmata.

Chyby ve vazbách jsou tyto: napadlo mi (248), napadlo mu (269) m. napadlo mě, ho (správně je napadlo ho na str. 70). Ve větě: Všecko, co je dobré, se člověku dostane v pravý čas (228), má být místo *všecko* genitiv *všeho;* místo odvislí od hmyzu (84) má být závislí na hmyzu. Nevhodné jsou instrumentály ve větách: jest dnes věcí dokázanou (93) m. věc dokázaná; není to pevným zvykem (40) m. není v tom pevného zvyku, ustálených obyčejů.

Nesprávně vynechaná číslovka *jeden* jest ve větě: bývalo z jeho potěšení (13) m. jedním z jeho potěšení. Ohlas starších brusů je viděti také ve větě: hovoříce druh s druhem (225) m. jeden s druhým. Předložky *za* je nepřesně užito: přednášející mohl za řeči choditi (48); lépe při řeči, neboť za řeči by spíše znamenalo, že mohl choditi za řeči někoho jiného a ne při řeči své vlastní. Vidu mělo být dbáno přesněji: chtěl by urážeti a raniti (83) m. zraňovati; měla (budova) polokruhový výklenek, okolo něhož byla rozestavena řada bílých tabulek (48) m. rozestavěna; jak to tak ve snu chodí (201) m. chodívá; leckdy si brali výtisk s sebou (235) m. brávali.

Ve větě: co děláme s našimi vozy (129) mělo být zvratné zájmeno svými. Nesprávně je užíváno než po příslovci příliš: příliš dokonale, než aby (27) m. příliš dokonale, aby . . . Podobně na str. 47, 73, 95, 130, 145, 214, 254. Kondicionál po spojce *aniž* ve větě: řekl, aniž by projevil lítost (32) m. aniž projevil, je též nesprávný. Nevhodná je spojka *aniž* ve větě: Nikdy nepřišel do nějakého města, aniž žádného viděl (223); lépe: ba ani žádné (nebo žádného) neviděl. Nesprávně je užito příslovce *tak* se souvztažným zájmenem jaký místo *než* po komparativě: s úžasem neméně tak velkým, jaký sami budili (33) m. neméně velkým, než jaký sami budili. Na str. 53 je nadbytečné *se:* o našem objevení se. Náležité shody nedbáno na str. 41: stavení, které mohly m. která mohla. Proti skladbě čísla bylo pochybeno na str. 48: v pozadí pak byly křoviny podobné rhododendronu m. rhododendronům, a na str. 87, kde je plurál u jména abstraktního patrně vlivem anglického originálu: bylo vidět, že ironie, zatajování, neupřímnosti, marnosti a předsudky jsou jim neznámy m. neupřímnost.

I chyby proti tvarosloví a pravopisu se najdou: nemocemi (144) m. nemocni; hodil ho (20), t. dopis, m. jej, přijmout ho, t. názor, (55) m. jej; nerosty chybí (52) m. chybějí, zmizely nebo mizí (95) m. mizejí, supějících (222) m. supících; začla (72) m. začala; sejmul (49) m. sňal, hmátnul (20) m. hmátl, ohluchnul (49)

m. ohluchl, smeknul m. smekl; čistění (85, 86, 90, 215), očisťování (85), vyčistění (86) m. čištění, očišťování, vyčištění; povznešené (30) m. povznesené.

Velké písmeno u zájmena osobního, jinde než v listě, je asi způsobeno vlivem anglickým: Děkuji Vám (36 a j.) m. vám. Místo: řekl Otci Amertonovi (byl to kněz, 43) by také stačilo otci.

Poklesky proti kvantitě samohlásek, jak jí žádají Pravidla, jsou: prořídlé (248) m. prořidlé; přikrých (223) m. příkrých; schlíple (209) m. schliple; pronásledovatelé (191, 198) m. pronasledovatelé; léty (144) m. lety; vztýčil (106) m. vztyčil; létadla (38, 43 a j.) m. letadla; zdvihány, zdvihala (41) m. zdvíhány, zdvíhala; zvířátku (18) m. zviřátku; řídidlo (18) m. řididlo; aeroplány přistály (42) m. přistaly; hříště (43) m. hřiště.

Nesprávná neb zbytečná vokalisace předložek a předpon jest před zájmeny *svůj* a *který:* ke svému, ke své, ve svém (149, 160, 21 a j.) m. k svému, k své, v svém; ve kterém (32 a j.) m. v kterém; otevírajícímu se (263) m. otvírajícímu se.

Proti Pravidlům jsou psána ještě tato slova: seslabena (184) m. zeslabena; sběhlo se = přihodilo se (140) m. zběhlo; shroucením (69) m. zhroucením; schladil (82) m. zchladil; oblázků (257) m. oblásků; pohroužil (200, 244) m. pohrouzil; nejpohostinněji (45) m. nejpohostiněji.

Jako se už některé uvedené nedostatky daly vysvětliti vlivem anglického originálu, tak se zdá, že i velmi zvláštní interpunkce je spíše anglická než česká. Čárky se dělají téměř před každým a (17 atd.), než (229 atd.), jako (178 atd.), nebo (13, 17 atd.). Uvedu jen některé příklady: po dvou, nebo po třech (13); opatrněji, než na zemi (229); vynikal v soukromí, jako filosof (26) atd. Naopak čárka často chybí i před *že* (52), *co* (věděl aspoň tolik co viděl, str. 196); před *než* (spojkou): bylo ještě třeba přeletěti než sestoupil do horského údolí (42) a j. Qu. Hodura.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

V Časopise pro moderní filologii a literaturu (XII, 3—4 a XIII, 1) uveřejnil Jos. Janko další řadu svých příspěvků k etymologickému slovníku českému, o nichž jsme referovali naposledy v NŘ. 10, 221 a násl. V tomto pokračování jsou vyložena zvláště tato slova: anapaest (obrácený daktyl: ◡ ◡ —) je z řec. zpodstatnělého adjektiva anapaistos, odražený, obrácený; anarchie (bezvládí) je z řec. an (bez) a arché (vedení, vláda); Anastáz, os. jméno muž., je z řec. anastasios, povstalý z lože, vzbuzený, vzkříšený; anathema (prokletí, klatba) je z řec. anathéma a znamená pův. bohům zasvěcený dar, pak věc obětovanou duchu zlému, prokletou, a

konečně i osobu z církve vyobcovanou; a n a t o m i e (pitva, nauka pitevní) je z řec. anatomia (ana = na, temnó = krájím), rozkrajování, vrub; a n c i e n i t a (pořad podle služebního stáří) je z franc. ancienneté (stáří, pořad podle stáří), jež přešlo do němč. ve formě zlatinisované anciennität nebo anciennité a odtud vniklo i do češtiny; a n č o v i č k a (rybka sleďovitá) je z franc. anchois (to je z řec. afyé, odtud v lat. apua, aplua, prý rybička z deště povstalá, špan.-port. anchova; a n d a n t e (hudební termín klidně, volně, skladba volná) je příč. přít. slov. andare, jíti, procházeti se; a n d ě l je řec. angelos, posel; a n e k d o t a (úsečná vtipná povídka) je plur. anekdota. nevydané spisy, události neb historky (z řec. an = ne, ek = vy, didómi = dávám); a n e m o n k a (sasanka) je z řec. anemóné (kmen jako anemos, vítr), něm. Windrose, franc. la fleur du vent; a n e r o i d (druh tlakoměru bez rtuti) je z řec. a = ne a néros = mokrý, kapalný; A n e ž k a je z lat. Agnés, jehož původ je nejasný (snad souvisí z řec. agné = čistá); a n g a ž o v a t i (zavázati někoho smlouvou k činnosti) je z germ. wadjan = sázeti se oč, závoditi, z toho franc. gager, engager, jež se rozšířilo do evropských jajazyků; a n g i n a (zánět sliznice a žláz hltanových) souvisí s řec. anchó. šněruji, škrtím, a lat. ango, tísním; slovo to je asi původu řeckého (anchóné) a bylo přejato od římských lékařů a přizpůsobeno lat. ango, tísním; a n g l i c k ý, A n g l i č a n, A n g l i e, a n g l i k á n, A n g l o v é jsou odvozeniny slova Anglus, pl. Angli, jména pro příslušníky západogermánského kmene anglofriského, který se se Sasy, Juty a Frisy ve 4. a 5. stol. vystěhoval z pevniny do Britanie; a n g o r a neb a n k o r a (kotva) je z řec. ankyra, hák u kotvy; to souvisí z řec. ankos, záliv, údolí, a ankylos, křivý; s ním lidově uváděno v souvislost a n g o r a, a n g o r k a (ang. kočka, angorová vlna, kůže), jež vlastně pochází z místního jména Angora (město a území v Malé Asii); a n g r e š t (srstka, keř i plod) je ze základu ital., agresto, nezralé hrozny vinné, což je zpodstatnělé jm. příd. lat. acrestis, kyselý; a n i l i n (zásada $C_6H_5 \cdot NH_2$) je ze staroind. základu nîlî = indigo, jež jest odvozeno od příd. jm. nîla, tmavomodrý; a n i m i s m u s (1. Platonova nauka o nehmotné duši světa; 2. léčebná soustava J. A. Stahla, založená na tom, že duše je principem života tělesného; 3. názor primitivních kmenů, které ve všech životních jevech vidí projevy duše a zjevy ty pokládají za bůžky) je odvozenina z lat. anima, duše; a n i m o s n í (rozhořčený) je z lat. animosus, pův. srdnatý, později podrážděný (lat. zákl. je animus); a n i m o v a t i (povzbuzovati) je z lat. animare, oživiti; odtud animírky = děvčata, jež mají za úkol drážditi hosty k pití lihovin; a n k e t a (šetření poměrů skrze komisi) je z franc. enquête, vyšetřování, hlavně soudní; A n n a je sem. hannâ, milost, znamená tedy tolik jako milostivá, půvabná; z toho jména obecná, jako a n č k a o mléčné polévce, a n i n k y, druh slív atp.; a n n á l y, -ista (letopisy, -ec) jsou z lat. annalis = roční (zákl. annus, rok); a n e k t o v a t i (zabrati zemi) je z lat. ad, k, a nectere, vázati; a n o n c e (veřejné oznámení, obyč. v novinách) je z franc. annoncer, oznamovati, jehož základem je lat

nuntius = posel; a n u i t a (roční splátka na úrok a úmor) je z franc. annuité (základem je lat. annus, rok); a n u l o v a t i (zrušiti, prohlásiti za neplatné) je z pozdně lat. adnullare, zničiti; a n o d a (kladný pól elektrický) je z řec. ana, vzhůru, a hodos, cesta; a n o m a l i e (odchylka od pravidla) je z řec. an = ne a homalos = stejný; a n o n y m n í (nejmenovaný) je z řec. an = ne a onoma = jméno; a n o r g a n i c k ý (neústrojný) je z řec. an = ne a organon = nástroj; A n s e l m je z germ. ansaz = světlý bůh; a n t a g o n i s m u s (protiva dvou sil, zvl. mínění) je z řec. anti = proti a agón = zápas; a n t a r k t i c k ý (jižní točny se týkající) je z řec. anti = naproti a arktos = medvěd; a n t é n a (vodič, soustava drátů) je z lat. antemna, antenna = ráhno; románské antenna znamená v it. podporný trám; čeština tu má anténa, t. j. dlouhé é a jedno n, snad podle migréna.

HOVORNA.

KOLEM ARMÁDY (J. J.). Výrazy tohoto způsobu, jako kolem armády, kolem automobilismu, kolem daňové reformy, okolo deníku dr. Stránského, okolo dr. Kramáře atd., v nichž si v poslední době začíná zalibovati naše žurnalistika a jimiž má býti vyjádřeno, že článek nadepsaný „Kolem armády" je věnován různým výkladům, řečem, pověstem, jejichž předmětem a středem je armáda, jsou čerstvě importované galicismy, které některý českofrancouzský nadšenec vpašoval do české řeči novinářské. Užívá-li se v ruštině slova *vokrug* v témže významu (ačkoli ani velký slovník Daljův ani slovník petrohradské Akademie význam ten neuvádějí), je to asi téhož původu. Francouzské autour má základ v představě, že se řeč točí okolo něčeho, jako když někdo, pozoruje věc, obchází ji kolem dokola; je to tedy zkrácenina rčení »tourner autour de qch«. Týž význam jako franc. *autour* má i čes. *o* ve výrazech, dnes už ovšem neběžných, „uvázati pouta o ruku, provaz o strom" anebo ve významu klidovém „o stole" (= kolem stolu), na př. (Břetislav) káza Chodóm o Němcích i o sobě les zarúbiti Dal C. 86a (= okolo Němců i okolo sebe). Přenesením vznikly pak z tohoto významu vazby „mysliti, mluviti o něčem" (t. j. řečí, v myšlenkách se kolem něčeho otáčeti), anebo „smlouvati se, jednati, mysliti, potýkati se o něco" (v původním pojetí „kolem něčeho"). Proto vývoji našeho jazyka by odpovídaly jen dva způsoby titulů článků, vzniklých zkrácením celého rčení, buď *O armádě,* jde-li o pouhý předmět (v článku se bude mluviti o armádě), nebo *o armádu,* s významem spíše kausálním (jde, běží o armádu), kde tedy armáda je ne tak přímým předmětem, jako spíše podnětem diskuse (obranné) v článku obsažené. Ale mimo to naši novináři, přejímajíce toto francouzské „Autour de l'exposition universelle" a p. jako módní novinku, chápou špatně význam franc. před-

ložky autour, která zpravidla vyjadřuje, že úvahy článku takovým titulem označeného nejsou věnovány přímo výstavě, nýbrž že se jen otáčejí okolo ní, že navazují na ni a že se „autour“ blíží k tomu, čemu Němci říkají Randbemerkungen. Je-li však u nás článek nadepsán módně „Okolo daňové reformy, okolo náměšťské vraždy“ a p., je to článek věnovaný přímo daňové reformě, referát o náměšťské vraždě atd. Tu všude by stačila předložka *o*. Kdyby však dnešní novináři (starší toho asi nepotřebovali) stáli mermomocí o to, aby už v titulu bylo rozlišeno, jedná-li článek přímo o náměšťské vraždě či obsahuje-li jen úvahy obecné, k nimž dal tento zločin příležitost, byla by pomoc snadná. Protože se články prvého způsobu nadpisují v novinách zpravidla nominativem (Daňová reforma, Náměšťská vražda), bylo by možno v duchu jazyka použíti pro úvahy připojené k jistému předmětu předložky *o* s lokálem a psáti „O daňové reformě, O náměšťské vraždě“ ve smyslu franc. autour. Že by se k tomu hodily v jednotlivých případech i jiné předložky, na př. *před, po, nad,* není zajisté třeba Čechovi ani zvlášť vykládati.

KULTURA (V. K.). Naše dlouhé *u* je dvojího původu, buď je ze staršího dlouhého *o*, anebo vzniklo dloužením krátkého *u*. Dlouhé *o* (které bylo na př. v 1. p. *dvór* vedle 2. p. *dvora,* jako *hrách* vedle 2. p. *hrachu)* neměnilo se přímo v dlouhé *u,* nýbrž přecházelo nejprve v dvojhlásku *uo;* tuto dvojhlásku staří písaři psali buď takto, anebo, později, psali literu *o* ne vedle *u*, nýbrž nad ně, tedy *dvuor* nebo *dvůr* (asi tak, jako bývá v starší době psáváno dnešní německé *ä* buď *ae* nebo s *e* nad literou *a)*. Dvojhláska *uo* se změnila později v dlouhé *u,* ale psaní *dvůr* (které vlastně značí starší výslovnost *dvuor)* zůstalo a označuje nám tedy *ů* každé dlouhé *u,* které se přechodem přes *uo* vyvinulo z dlouhého *o*. Vedle toho máme dlouhé *u,* které vzniklo z krátkého *u,* jako vzniklo dlouhé *a* z krátkého *a,* dlouhé *í* z krátkého *i* atd., a proto píšeme všechny tyto dlouhé samohlásky stejně *ú* (utéci — útěk), *á* (hrachu — hrách), *í* (silou — síla) atd. Slovo *kultura* je slovo cizí, z lat. *cultura;* kultóra ani kultuora se nikdy neříkalo, a váš úředník se mýlí, trvá-li na psaní *kultůra*. V slově *kultura* bylo *u* odevždy, a kdybychom chtěli délku *u* v tomto slově označovati, musili bychom leda psáti kultúra, jako píšeme na př. po česku *múza* (vedle musa). Protože však v našem pravopise není zvykem označovati délku koncovky *-ura,* píšeme: kultura, literatura, apretura, registratura, kolatura atd.

NEJVYŠŠÍ SOUD (J. M.). O psaní názvů jako *nejvyšší soud, státní soud, nejvyšší správní* soud a p. psali jsme v NŘ. 10, 255 a zvl. 8, 318 v tom smyslu, že není příčiny, proč by se tyto výrazy měly podle zásad našeho dnešního pravopisu psáti s počátečním písmenem velkým. Ve výraze *Česká akademie věd a umění* (krátce *Akademie)* není analogie a tedy ani ospravedlnění pro psaní *N*ejvyšší soud. Úřední Pravidla českého pravopisu, vypočítávajíce případy, která jména (složená i prostá) píší se velkým písmenem,

poznamenávají v odstavci, do něhož by náleželo poučení v našem případě, že se s velkým písmenem počátečním píší názvy spolků a společností. *Česká akademie* je společnost, proto se píše takto; ale *nejvyšší soud* ani *státní soud* ani *nejvyšší správní soud* nejsou ani spolek ani společnost, a proto je podle Pravidel s velkým písmenem psáti netřeba. Důvod tohoto různého psaní záleží v tom, že *Česká akademie* je jméno (vlastní), *nejvyšší soud* je název (apelativum). Společnost lidí, která utvořila Českou akademii, toto jméno si dala; mohla si dáti i jiné jméno, neboť na př. *Král. česká společnost nauk*, anglická *Royal Society*, francouzský *Institut* jsou instituce téhož rázu jako *Česká akademie* a naopak zase *Académie française* je jiného rázu než Akademie naše atd. Naproti tomu nejvyšší soud není jméno, nýbrž název plynoucí z funkce, neboť je to skutečně soud, který soudí, a skutečně nejvyšší — právě tak jako obecná škola je škola, a to obecná — ne jméno přijaté a podle vůle členů této instituce vybrané. Kdy by se mohl nejvyšší soud psáti s velkým písmenem na začátku, vyložili jsme právě v NŘ. 8, 318. Ostatně hlavní důvod pro psaní *nejvyšší soud, nejvyšší správní soud* a p. je ten, že se tak vždycky psávalo. Stačí pohlédnouti do kteréhokoli z našich naučných slovníků, Riegrova nebo Ottova, do slovníka Kottova a j. a možno se o tom přesvědčiti. A pravopis, jak jsme již několikráte pověděli, je věcí tradice a konvence. Chce-li některý úřad psáti proti Pravidlům, která tu psaní velkého písmene nezavádějí, *Nejvyšší soud*, nelze mu v tom brániti, ale vydává se tím arci v nebezpečenství výtky, že nepíše pravopisně, jako ten, kdo napíše *Pražský magistrát* a p. Nechybíme asi daleko od pravdy, vyslovíme-li domněnku, že se našim úřadům lépe líbí psaní *Nejvyšší soud proto*, že ve psaní *nejvyšší soud, nejvyšší správní soud, státní soud* vidí snad jakési snížení prestiže.

PROVOZ (B. S.). Že slovo *provoz*, kterým se dnes vyjadřuje to, co Němci nazývají *Betrieb*, je slovo utvořené chybně, vykládali jsme v NŘ. už několikrát (III, 158; V, 115; VI, 20 atd.). Nemluvíme ani o tom, že by předpona *pro-* (která bývá u sloves *prokopati, projížděti* atd.) měla býti v češtině u podst. jména dlouhá, tedy *průvoz* (jako je *průkop, průjezd, průchod, průvan* atd. atd.), ale sám kmen toho slova je nesprávný. Jsou tu zmatena dvě slovesa, *vezu* a *vedu*. Sloveso *přivezu* (nedokon. tvar *přivážím*) má podst. jméno slovesné *přívoz; vyvezu (vyvážím) — vývoz, odvezu (odvážím) — odvoz, navezu (navážím) — návoz, převezu (převážím) — přívoz* (nověji *převoz), dovezu (dovážím) — dovoz* atd. Vedle toho jsou slovesa *dovedu (dovozuji)* s podst. jm. *důvod; vyvedu (vyvozuji) — vývod; svedu* (stč. *svozuji*, nč. *svádím) — svod; přivedu (přivozuji* n. *přivádím) — přívod; odvedu (odvádím) — odvod; obvedu (obvádím) — obvod; podvedu (podvádím) — podvod; rozvedu (rozvádím) — rozvod; uvedu (uvádím* n. *uvozuji) — úvod; zavedu se (zavádím se) — závod* atd. Jinými slovy, podst. jména s kmenem *-voz* patří k slovesům *vezu (— vážím)*, podst. jména s kmenem *-vod* patří

k slovesům *vedu (-vádím* n. *-vozuji)*. Tedy *průvod (provod)* patří k slovesům *provedu (provádím, provozuji)*, *průvoz (provoz)* patří k slovesům *provezu (provážím)*, jak ukazují četné příklady shora uvedené. Jde-li tedy o *provozování (provádění)* nějaké živnosti, podniku, tedy o to, co Němci nazývají *Betrieb*, patří tato slova do téže řady jako *dovozování*, *vyvozování*, *přivozování (přivádění)*, *uvozování (uvádění)* atd., t. j. do skupiny složenin slovesa *vedu*, a podst. jméno slovesné musí zníti buď *provozování* (živnosti), nebo *průvod (provod)*, právě tak jako *dovozování* — *důvod*, *vyvozování* — *vývod*, *přivozování (přivádění)* — *přívod*, *uvozování (uvádění)* — *úvod*. Pravíte-li, že *provoz* není od *provážeti*, nýbrž od *provozovati*, musilo by od slovesa *dovozovati* (= dokazovati) býti podst. jm. *dovoz*, od *vyvozovati* (nějakou poučku) — *vývoz*, od *uvozovati* (něčí slova) — *úvoz* atd. Podst. jm. *provoz (průvoz)* nepatří tedy k slovesu *provozovati (provádím)*, nýbrž jako všecka jména na *-voz*, na př. *dovoz*, *přívoz*, *vývoz*, *odvoz*, *návoz*, *dovoz* atd., k slovesu *vezu*, vl. k jeho složeninám *provezu (provážím)*, a nemůže pro Čecha znalého tvoření českých slov znamenati nic jiného než to, co něm. *Durchfuhr*, franc. *passage*. Je správné napsati na př., že za války polsko-sovětské zabránili čeští socialisté *provoz* (n. *průvoz*) zbraní z Francie do Polska, ale napíše-li někdo, že si vymohl na politické správě provoz hostince, nebo že nějaká továrna je v provozu, bude tomu rozuměti každý vzdělaný Čech, že ten hostinec nebo tu továrnu provezou nebo vezou odkudsi přes Čechy kamsi. To se snad děje v Americe, v Čechách jsme takový provoz ani průvoz ještě neměli. *Provozovati živnost, náboženství* a p. je výraz starý, podst. jm. *provoz* se však v tomto významu zrodilo teprve někdy v letech devadesátých „úřední cestou“ a rozmohlo se až v letech nedávných. Dříve se říkalo, že továrna pracuje n. jde, že stroj jde nebo běží, že je v chodu, že jízda vlaků byla přerušena, že elektriky nejezdí atd., dnes je všecko v provozu, provoz byl přerušen nebo obnoven atd. Úřední orgánové v své lenosti mysliti po česku a hledati přiléhavý název český chytli se s radostí německého universálního slova *Betrieb* a nějaký Poločech a Poloněmec vytvořil pro ně ze slovesa *provozovati* (= treiben, betreiben) universálního zmetka *provoz*. Že slova nová a špatně utvořená docházejí u nás větší obliby než stará a poctivá slova česká, to je o nás dávno známo. Lze se tedy nadíti, že to i slovo *provoz* u nás vyhraje. Proto však filologii zůstává právo, aby, jsouc dotazována anebo dokonce přesvědčována o správnosti tohoto slova, pověděla o něm, dokud je čas, své mínění.

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.